

ФІНАНСОВА РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ЯК НАПРЯМ ФІНАНСОВОГО ОЗДОРОВЛЕННЯ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто науково-методичні підходи до визначення поняття “реструктуризація підприємств”, розкрито сутність та основні напрямки проведення фінансової реструктуризації на підприємстві, обґрунтована необхідність здійснення фінансової реструктуризації на машинобудівних підприємствах і надано пропозиції щодо ефективного управління окремими її напрямками.

Ключові слова: реструктуризація, фінансова реструктуризація, фінансове оздоровлення, управління заборгованістю, інвестиційний розвиток.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання фінансовий стан багатьох підприємств, зокрема й машинобудівних, є незадовільним, що пов'язано з впливом ряду зовнішніх і внутрішніх факторів. Найбільш вагомими з них вважаються нестабільність політичної та економічної ситуації, зміни нормативно-правової бази, високий рівень конкуренції на ринках збуту, значний рівень ризику втрати прибутку й капіталу, зростання тарифів на енергоресурси та ін. Окрім несприятливого впливу факторів зовнішнього середовища, значна частина підприємств характеризується наявністю неефективного внутрішнього механізму, відсутністю системи фінансового контролінгу та бюджетування, структурою господарювання, що не дозволяє вирішувати проблеми виживання, забезпечення фінансової стабілізації та підвищення рівня прибутковості діяльності у довгостроковій перспективі.

Оскільки спостерігаються постійні зміни умов зовнішнього середовища, з метою прогнозування можливих ризиків і набуття ширших можливостей для залучення капіталу, забезпечення його конкурентоспроможності в умовах економічної кризи, тобто фінансового оздоровлення і подальшого функціонування, машинобудівні підприємства на певному етапі своєї діяльності можуть приймати рішення про реструктуризацію. Головною метою такої структурної перебудови є забезпечення ефективного розподілу і використання всіх наявних ресурсів машинобудівного підприємства. Реструктуризація передбачає проведення комплексу заходів, серед яких особливе місце займає фінансова реструктуризація. Передусім фінансову реструктуризацію пов'язують з попередженням та усуненням кризових явищ, необхідністю вирішення поточних проблем неплатоспроможності, фінансової стійкості тощо. При цьому у випадку успішної діяльності підприємства фінансову реструктуризацію здійснюють на перспективу як інструмент забезпечення фінансової стабільності, ефективного використання капіталу, зростання вартості та поліпшення інвестиційної привабливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Недостатня теоретична й практична розробленість напрямків вирішення проблеми фінансової реструктуризації підприємства в сучасних умовах обумовила необхідність аналізу наукових концепцій, методичних і практичних рекомендацій стосовно здійснення комплексу заходів щодо змін у пасивах та активах підприємства – оптимізації структури перших і підвищення ефективності використання других, а також розробки й впровадження нових, адекватних сучасним економічним реаліям підходів до зміни фінансової структури підприємства. Різним аспектам фінансової реструктуризації присвячена значна кількість розробок вітчизняних і зарубіжних науковців, а саме: Є. М. Андрушак, І. Ансоффа, Л. П. Батенко, М. Д. Білик, Л. Воротиної, А. В. Гриньова, В. М. Гриньової, І. І. Мазура, Л. І. Федулової, В. Д. Шапіро, З. Шершньової та багатьох інших. Однак слід зазначити відсутність єдності думок щодо особливостей здійснення фінансової реструктуризації в процесі реформування та фінансового оздоровлення підприємств.

Метою статті є обґрунтування доцільності здійснення фінансової реструктуризації на підприємстві та розробка пропозицій щодо ефективного управління окремими її напрямками.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в рамках фінансової стабілізації діяльності машинобудівних підприємств все більшого значення набувають такі характерні ознаки, як інноваційний потенціал, розробка фінансової та інвестиційної стратегії розвитку, здатність забезпечувати свій постійний розвиток, оновлюючи структуру й ключові виробничі процеси. Наслідком цього є об'єктивна необхідність проведення реструктуризації, удосконалення існуючих та застосування принципово нових підходів до управління, методів планування й бюджетування, реалізації стратегії та тактики виробничо-господарської діяльності [15].

Сьогодні одночасно існують, доповнюючи один одного, такі нормативно-правові документи у сфері реструктуризації підприємств: Положення про порядок реструктуризації підприємств, затверджене наказом Фонду державного майна України від 12.04.2002 № 667 [10], Методичні вказівки щодо проведення реструктуризації державних підприємств, затверджені наказом Міністерством економіки України від 23.01.98 № 9 [12], Типовий план реструктуризації та досудової санації підприємств від 27.06.2007 № 353 [13].

Основним нормотворчим документом у сфері реструктуризації є Положення про порядок реструктуризації підприємств. Відповідно до цього Положення реструктуризація підприємства – це “здійснення комплексу організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості об'єкта приватизації, збільшення обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищення ефективності виробництва” [10].

У науковій і навчальній літературі, публіцистиці подані різні погляди на поняття “реструктуризація”, розроблені загальні уявлення про засоби дослідження та врахування впливу інтересів різних угруповань на процес

реструктуризації підприємства в цілому, його філій та інших структурних підрозділів.

У таблиці 1 наведені різні підходи до визначення цього поняття, подані в закордонній і вітчизняній літературі.

Таблиця 1

**Систематизація науково-методичних підходів
до визначення поняття “реструктуризація підприємства”**

Автор	Визначення терміна “реструктуризація підприємства”
<i>Реструктуризація як засіб управління</i>	
Лепьохіна І. А. [7]	Засіб управління процесами адаптації, свідомо й цілеспрямована зміна основ функціонування й організаційної структури підприємства
Герасимчук З. [5]	Засіб забезпечення оптимального функціонування підприємства в ринкових умовах, що безупинно змінюються, відповідно до стратегії його розвитку
Мазур І. І., Шапіро В. Д. [8]	Сукупність заходів щодо комплексного приведення умов функціонування компанії відповідно до динамічних умов ринку й виробленої стратегії її розвитку
<i>Реструктуризація як структурні зміни</i>	
Полига С. [11]	Перехід структурних підрозділів у самостійні господарські одиниці зі своїми розділовими балансами, розрахунковими рахунками; їхній зв'язок між собою послідовними технологічними переділами й кінцевим продуктом, а також результатом економічної діяльності всього підприємства дають можливість підвищити ефективність їхнього функціонування, створити єдину вертикаль управління
Водачек Л. [4]	Комплексні й взаємозалежні зміни структур, які забезпечують функціонування підприємства в цілому

Продовж. табл. 1

Автор	Визначення терміна “реструктуризація підприємства”
<i>Реструктуризація як структурні зміни</i>	
Крижанівський В. Г., Ламешков В. І., Люттер В. І. [15]	Структурна перебудова з метою забезпечення ефективного розподілу й використання всіх ресурсів підприємства (матеріальних, фінансових, трудових, землі, технології), що полягає у створенні комплексу бізнес-одиниць на основі поділу, об'єднання, ліквідації (передачі) чинних й організації нових структурних підрозділів, приєднання до підприємства інших підприємств, придбання визначальної частки в статутному капіталі або акцій сторонніх організацій
Мільнер Б. З. [9]	Перебудова підприємства, що спрямована на підвищення його конкурентноздатності й здійснювана завдяки змінам у використанні ресурсів і в напрямку діяльності для досягнення цілей підприємства

Ансофф І. [1]	Перебудова всіх фондів підприємства з метою підвищення конкурентоспроможності
Реструктуризація як процес	
Брюховецька Н. Є. [3]	Процес, спрямований на створення умов ефективного використання всіх факторів виробництва з метою підвищення фінансової стійкості й зростання конкурентоспроможності
Ращупкіна В. М. [14]	Тривалий процес оздоровлення всіх життєвих циклів діяльності підприємства, спрямованих на їхню диверсифікованість, пов'язаних із активізацією інвестиційної діяльності в промисловості, що сприяє поліпшенню управління підприємством, підвищенню ефективності виробництва й конкурентоздатності продукції, матеріальній зацікавленості трудових колективів у кінцевих результатах своєї праці й на цій основі підвищенню продуктивності праці, зниженню витрат виробництва, поліпшенню фінансово-економічних результатів діяльності з урахуванням реалізації правових заходів щодо державної підтримки зазначених змін
Лиховид О. Е. [43]	Будь-які зміни стратегічного характеру на підприємстві, комплексність реструктуризації – необхідність цих змін у всіх аспектах діяльності підприємства

З огляду на представлені вище точки зору вчених-економістів, вважаємо за необхідне розглядати реструктуризацію як засіб підвищення ефективності функціонування підприємств на основі їхньої фінансової самостійності, виробництва конкурентоздатної продукції. На нашу думку, найточнішим є таке визначення: реструктуризація підприємства – це сукупність організаційно-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на зміну організаційної й функціональної структур підприємства для підвищення ефективності функціонування підприємств на основі їхньої фінансової самостійності і виробництва конкурентоздатної продукції.

Поняття реструктуризації тісно пов'язане з поняттями “реорганізація”, “реформування” та “реінжиніринг”. Різні варіанти реструктуризації використовують не тільки збиткові, неплатоспроможні підприємства, які опинилися на межі банкрутства, а також і ті суб'єкти господарювання, які намагаються покращити фінансовий стан. Можна проводити реструктуризацію організаційно-функціональної структури, системи управління, заборгованості, бізнес-процесів, підприємства в цілому.

До основних форм реструктуризації слід віднести такі, як реструктуризація управління, активів, виробництва, фінансова реструктуризація та корпоративна реструктуризація. Дослідження видів реструктуризації залежить від ряду суттєвих ознак. При проведенні окремого виду реструктуризації використовують відповідні методики, прийоми, технології та інструментарій.

Необхідно зазначити, що фінансова реструктуризація займає особливе місце та передбачає впровадження комплексу заходів, пов'язаних зі зміною

структури й розмірів власного та позикового капіталу, а також зі змінами в інвестиційній діяльності підприємства. При цьому фінансова реструктуризація включає такі заходи: реструктуризація заборгованості перед кредиторами; одержання додаткових кредитів; збільшення статутного капіталу; заморожування інвестиційних вкладень, які не дають економічного ефекту [2].

Слід зазначити відсутність єдності думок науковців щодо ролі та особливостей здійснення фінансової реструктуризації.

Л. І. Федулова відносить фінансову реструктуризацію до оздоровчих заходів “з метою поліпшення фінансового стану підприємства шляхом вжиття експрес-заходів: збільшення (зменшення) заборгованості, зниження вартості капіталу”.

На думку В. М. Гриньової та А. В. Гриньова, фінансова реструктуризація передбачає реформування корпоративного управління з обов’язковим залученням інвестицій для оздоровлення стану підприємства.

Л. П. Батенко розглядає реструктуризацію як постійний інструмент управління підприємством, а не реалізацію такої мети, як запобігання банкрутству. Автор вважає, що фінансова реструктуризація може проводитися одночасно в рамках санаційної, адаптаційної або випереджаючої реструктуризації, при цьому основним її інструментом є управління заборгованістю підприємства.

М. Д. Білик під фінансовою реструктуризацією вбачає самостійний спосіб стратегічних фінансових перетворень у процесі реалізації фінансової стратегії [6].

Отже, здійснення фінансової реструктуризації включає заходи щодо управління пасивами підприємства, які мають на меті вирішення важливих питань фінансової діяльності підприємства, забезпечення інвестиційного розвитку та при необхідності – фінансового оздоровлення підприємства (підвищення фінансової незалежності, ефективності управління заборгованістю підприємства, зростання інвестиційної привабливості тощо).

Узагальнивши існуючі теоретичні підходи до визначення поняття “фінансова реструктуризація підприємства”, можемо сформулювати таке авторське визначення: фінансова реструктуризація підприємства – це система заходів, спрямована на комплексне поліпшення фінансового стану підприємства за рахунок управління пасивами підприємства, інвестиціями та заборгованістю.

Враховуючи актуальність і значний інтерес науковців і практиків до визначення основної мети проведення фінансової реструктуризації, виділимо такі підходи.

Так, на думку М. Д. Білик, метою проведення фінансової реструктуризації є відновлення фінансової рівноваги при загрозі банкрутства підприємства, З. Шершньова вважає стабілізацію підприємства, В. М. Гриньова та А. В. Гриньов – зростання обсягів збуту продукції [6].

Основними напрямками фінансової реструктуризації на підприємстві можна вважати такі:

- оптимізація структури капіталу;
- управління дебіторською й кредиторською заборгованістю;
- поліпшення фінансових показників основних груп оцінки фінансового стану: ліквідності та платоспроможності, рентабельності, фінансової стійкості, ділової активності;
- розробка стратегічних напрямків інвестиційного розвитку, в тому числі припинення тих інвестицій, які не є життєво необхідними й обґрунтованими з позицій розвитку ринку, та підвищення інвестиційної привабливості підприємства;
- зменшення запасів оборотних активів шляхом виявлення й реалізації надлишкових та інших.

Надання знижок клієнтам є важливим інструментом у процесі управління дебіторською заборгованістю. Знижки клієнтам надаються у таких випадках: здійснення передплати за продукцію або швидкої оплати; купівля великих обсягів продукції; придбання продукції нижчої якості; залучення нових клієнтів, підтримання ділових стосунків з постійними клієнтами тощо.

Швидка оплата за продукцію вивільняє кошти, які можуть бути знову інвестовані у виробництво, що призводить до підвищення дохідності підприємства. Проте розмір знижок не повинен перевищувати вигід від швидкої чи попередньої оплати. У зв'язку з цим у процесі формування кредитної політики менеджменту підприємства доцільно розробити шкалу знижок відповідно до термінів швидкої оплати і шкалу штрафів за прострочені платежі.

Обов'язковою умовою ефективного управління дебіторською заборгованістю є контроль за фінансовим станом дебіторів, який має на меті визначити поточний фінансовий стан дебіторів, наявні та потенційні проблеми й можливість боржників погасити заборгованість. Дана інформація дає можливість прискорити процес розрахунків.

Процес планування дебіторської заборгованості на наступний період повинен охоплювати такі напрямки: забезпечити якість дебіторської заборгованості, підвищити швидкість погашення дебіторської заборгованості, оптимізувати обсяг та забезпечити захист заборгованості від знецінення. Важливим елементом системи управління дебіторською заборгованістю також є розробка ряду заходів щодо погашення заборгованості, визначені терміни сплати якої прострочені.

Аналіз дебіторської заборгованості одного з провідних машинобудівних підприємств дозволив зробити висновок, що до найбільших боржників підприємства належать дочірні підприємства, стан розрахункової дисципліни яких не можна вважати задовільним, оскільки на них припадає понад 80 % від усієї заборгованості. Тому вважаємо, що керівництву підприємства слід більше уваги приділяти розрахункам зі своїми дочірніми структурами, адже несвоєчасна оплата призводить до відволікання вільних оборотних коштів з підприємства, знижуючи його ліквідність у цілому.

Таким чином, управління дебіторською заборгованістю дозволяє підприємству ефективно використовувати фінансові та трудові ресурси, зменшити ймовірність зростання безнадійних боргів, контролювати фінансові надходження, забезпечити зростання інвестиційних можливостей, істотно поліпшити ряд фінансових показників.

Багатофакторність системи управління дебіторською заборгованістю потребує застосування оптимізації, що ґрунтується на взаємодії сукупності відносно незалежних критеріїв. Методологічна основа цього – “принцип Паретто”: рішення є оптимальним, якщо поліпшення стану за одним з критеріїв не спричиняє погіршення за іншим. Це означає, що всі складові політики управління дебіторською заборгованістю потрібно змінювати комплексно до досягнення оптимального стану, коли будь-які зміни в них тільки погіршать кінцевий результат. Цей принцип для машинобудівного підприємства дотримується, оскільки усі запропоновані заходи будуть доповнювати один одного.

Отже, для того, щоб оптимізувати дебіторсько-кредиторську заборгованість на досліджуваному нами машинобудівному підприємстві, слід збалансувати їх обсяги між собою. Оскільки було виявлено значне перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською, була розроблена система управлінських заходів саме стосовно першої. Вона включає таке: імовірнісний аналіз кожного дебітора на предмет його платоспроможності, перехід від м'якої до помірної кредитної політики, запровадження системи знижок за термінову оплату продукції, використання факторингу як методу рефінансування заборгованості та роботу з простроченою заборгованістю. Результатом втілення даного комплексу заходів є поліпшення ряду фінансових показників, вища ефективність використання фінансових ресурсів і зростання інвестиційних можливостей, контроль за фінансовими надходженнями, удосконалення платіжної дисципліни.

Також важливо відмітити, що фінансова реструктуризація практично неможлива без розробки стратегічних напрямків інвестиційного розвитку підприємства. Ми пропонуємо такі стратегічні напрямки інвестиційного розвитку машинобудівного підприємства в рамках фінансової реструктуризації:

- збільшення кількості та питомої ваги інвестиційних проектів типу А в інвестиційній програмі підприємства (це проекти, які спрямовані на отримання ефекту у вигляді додаткового грошового потоку від основної діяльності: зниження витрат; розширення асортименту продукції та збільшення продажів нової продукції на традиційних і нових для підприємства ринках);
- удосконалення системи управління ризиками інвестиційної діяльності;
- використання сучасних методів оцінки ефективності інвестиційних проектів;
- реалізація комплексу заходів щодо підвищення інвестиційної привабливості підприємства.

Здійснення запропонованих змін у комплексі дозволить досягти значно вищого рівня ефективності інвестиційної діяльності машинобудівного підприємства.

Отже, за результатами дослідження шляхів фінансового оздоровлення підприємства та розробки комплексу заходів у рамках проведення фінансової реструктуризації на підприємстві доцільно виділити три провідні напрямки, а саме: впровадження процедур оптимізації структури капіталу, удосконалення управління заборгованістю підприємства та розробка стратегічних напрямків інвестиційного розвитку. Здійснення відповідних заходів дозволить у перспективі істотно поліпшити фінансовий стан за рядом ключових показників.

Висновки. Найчастіше в науково-методичній літературі зустрічаються такі підходи до визначення сутності реструктуризації: реструктуризація як засіб управління, як структурні зміни та як процес. У нормативно-правових актах реструктуризація пов'язується з антикризовими оздоровчими заходами, спрямованими на виживання в умовах кризи. Необхідність проведення реструктуризації може визначатися як рядом зовнішніх, так і внутрішніх причин.

Процес фінансової реструктуризації складається з декількох основних послідовних етапів і передбачає складання її програми та плану. Чітко визначених критеріїв успішної реструктуризації не існує, оскільки це явище багатогранне і різнопланове. Однак загальні рекомендації зводяться до наступного: рівень досягнення головної мети реструктуризації, довгострокова ефективність функціонування об'єкта, на якому проводилися реструктуризаційні заходи, зростання ринкової вартості підприємства, підвищення інвестиційної привабливості, позитивні соціальні наслідки.

Таким чином, здійснювати фінансову реструктуризацію на машинобудівних підприємствах пропонується у складі її трьох провідних напрямків, а саме: оптимізації структури капіталу, удосконалення управління заборгованістю підприємства та розробки напрямків інвестиційного розвитку, які мають призвести до їх фінансового оздоровлення та істотного поліпшення основних показників фінансового стану.

Список літератури

1. Ансофф, И. Новая корпоративная стратегия [Текст] / И. Ансофф. – СПб. : Питер, 1999. – 416 с.
2. Базилінська, О. Я. Управління фінансами підприємств: фінансова реструктуризація і конкурентоспроможність підприємств [Електронний ресурс] / О. Я. Базилінська. – Режим доступу : http://lukyanenko.at.ua/_ld/1/182.pdf. – 04.06.2011. – Назва з екрана.
3. Брюховецкая, Н. Е. Антикризисное управление предприятием [Текст] / Н. Е. Брюховецкая, И. П. Булеев. – Донецк : ИЭП, 1999. – 180 с.
4. Водачек, Л. Реструктуризация – вызов чешским предприятиям [Текст] / Л. Водачек // Проблемы теории и практики управления. – 2004. – № 1. – С. 85–87.
5. Герасимчук, З. В. Комплексная оценка уровня устойчивого развития регионов Украины [Текст] / З. В. Герасимчук // Экономика Украины. – 2007. – № 2. – С. 34–42.

6. Гринюк, Н. А. До проблем проведення фінансової реструктуризації підприємств [Текст] / Н. А. Гринюк // Научные труды ДонНТУ. Серия экономическая. – 2007. – № 69. – С. 61–64.
7. Лепьохіна, І. О. Сутність та зміст реструктуризації підприємства [Текст] / І. О. Лепьохіна // Економіка та підприємництво. – 2006. – № 3. – С. 171–175.
8. Мазур, І. І. Реструктуризация предприятий и компаний [Текст] : справочное пособие / И. И. Мазур, В. Д. Шапиро. – М. : Высшая школа, 2000. – 456 с.
9. Мильнер, Б. З. Теория организаций [Текст] : учебник / Б. З. Мильнер. – М. : Инфра-М, 2000. – 336 с.
10. Положення про порядок реструктуризації підприємств [Електронний ресурс] : наказ Фонду державного майна України від 12.04.2002 № 667 / Фонд державного майна України. – Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0414-02>. – 01.06.2011. – Назва з екрана.
11. Польга, С. О. Реструктуризация Львовского мотозавода [Текст] / С. О. Польга // Экономика Украины. – 2005. – № 1. – С. 3–11.
12. Про затвердження методичних вказівок щодо проведення реструктуризації державних підприємств [Електронний ресурс] : наказ Міністерства економіки України від 23.01.98 № 9 / Міністерство економіки України. – Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0187-98>. – 31.05.2011. – Назва з екрана.
13. Про затвердження Типового плану реструктуризації та досудової санації підприємств [Електронний ресурс] : наказ Міністерства промислової політики України від 27.06.2007 № 353 / Міністерство промислової політики України. – Режим доступу : http://uazakon.com/documents/date_ef/pg_gtcksl.htm. – 01.06.2011. – Назва з екрана.
14. Ращупкина, В. Н. Методология основ управления процессами реорганизации предприятий [Текст] : монография / В. Н. Ращупкина ; ДонНАСА. – Макеевка, 2008. – 180 с.
15. Сердюк, В. Теоретичні й прикладні аспекти реструктуризації бізнесу [Текст] / В. Сердюк // Схід. – 2009. – № 3(94). – С. 20–23.

Summary

The article studies the scientific and methodological approaches to the definition of the concept “Restructuring of enterprises”, shows the essence and main areas of financial restructuring at enterprises, substantiates the need in financial restructuring of machine-building enterprises and provides suggestions for the effective management of its individual components.

Отримано 08.09.2011